

Katja Törmänen: *Myötä- ja vastavirtaan*

Meidät piti vihkiä jokipenkalla. Pikisaaren rannassa, sillä puolen mihin paperitehdas ei näy vaikka haiseekin, niin lähellä vettä että on parempi avojaloin.

Siellä minä odotin, maitohorsmakimppu kädessä ja mukero vatsanahan alla kääntyilemässä, odotin että Erkki tulisi, kuten oli sovittu. Pappia ei ollut, mitä me sillä, sielut vapaat kuin taivaan linnut.

Mutta Erkki ei tullut, sillä Erkki posahti taivaan tuuliin Typen tehtaan räjähdyksessä jo puoli vuotta aiemmin.

Vai posahtiko?

Totta puhuen Erkki kuoli jo aiemmin, rakennustyömaalla Merikosken kupeessa. Joki piti padota sähköksi, vaan sota tuli väliin. Se nieli miehiä kuin tulipesä halkoja, oli vähän väliä uutta sylillistä vailla, ja niinpä tapahtui niinä aikoina että naisetkin kelpasivat työmaalle, ja ukonrahjakkeet, ne jotka rintamalle ei. Siellä me kohdattiin Erkin kanssa kosken partaalla, lankunkannossa sementtimyllyn vierellä, huojuvilla rakennustelineillä, eikä Erkki ollut mikään rahjake vaan nuori mies, ja minä heti katsoin että avot! Siinäpä minulle mies!

En minä paljoa sen kanssa raatannut. Vanhasta muistista osasin sanoa että daa tai njet, ja väliin että harasoo, mutta ei meillä enempään ollut aikaakaan. Ei sotavangeille lempeitä puhuttu, töitä varten ne siellä olivat ja marssitettiin töitten jälkeen rivakasti takaisin piikkilangan taakse. Kun Erkki sitten oli kantanut lautaa aikansa eikä ollut vielääkään kuollut, niin saksalaiset komensivat sen toiselle työmaalle, Toppilaan. Junan piti päästä Saksan tavaran ja miesten kanssa satamaan ja sieltä pois, ja sitä varten tarvittiin silta, sillan tekoon taas vankeja.

Toppilaan asti Erkki ei kuitenkaan kerennyt. Nälkä himmensi siltä silmät niin että astui telineiltä harhaan, ja joki sitten vei. Työnjohtaja kirosi ja huokaisi ja sanoi että tästä ei sitten puhuta, eikä puhuttukaan. Oli isommat asiat kyseessä, kuulemma.

Mutta oliko Erkki sittenkään sotavanki siinä sodassa? Kuoli se, sen minä muistan, mutta oliko se tämä sota vai joku niistä aiemmista? Vangittiinko se siksi että se ampui kohti vai siksi että se puhui väärää kieltä väärään aikaan, vai koska se piti väärästä väristä? Koska se sanoi kyllä kun olisi pitänyt sanoa ei tai toisin päin, vai vain koska sattui olemaan paikalla kun vangita piti? Oliko se vanki alkuunkaan?

Tarkemmin ajatellen olin luvannut Erkin kanssa vihille jo ennen sotaa, sitä mitä isoksi vihaksi kutsutaan. Vaikka isoja kai ne kaikki ovat, kun kohdalle osuvat.

Erkki oli kalastaja ja sokea mies, ja aina aamuisin minä laskin sen vesille verkkoja kokemaan, iltaisin pyyhin kalansuomuja sen kämmenselistä, karheiksi sierettyneistä. Hyvin meillä olisi mennyt, jos olisi papin puheille asti päästy, mutta vihulainen ehti väliin, sieppasi ja vei orjaksi. Moni muukin meni samassa rytäkässä, eikä viety vain riuskoja miehiä vaan lapsia ja naisia yhtä lailla, ja vaikka jonkun onnekkaan sieltä onnistuikin paeta ja palata, niin Erkin ei. Minusta tuli leski

ennen kuin vaimo, ja vaikka kai se oli onni ettei minuakin viety, niin ei se siltä tuntunut.

Vaan eihän se ensimmäinen kerta ollut, kun sotilaat saivat tämän kaupungin sekaisin, tuskinpa viimeinenkään. Osa tulee rytinällä, aseet tanassa ja näyttää heti oikean värinsä, osa nättisti nappaskengät jalassa ja hymyn kanssa, pitää piilossa aseet ja aikomukset, vasta ajan päästä paljastaa mitä todella on vailla. Ja onhan näitä jälkimmäisiäkin ollut, ja on edelleen, ylisotaherroja ja niiden alaisia joka sorttia, idästä ja lännestä ja etelästä, rinta täynnä prenikoita ja taskut kovia kolikoita. Niille kumarretaan ja keitetään kahvit ja kaadetaan kolpakot kukkuraan, rahasta vaihdetaan mitä vain, melkein, ja naisten korviin ne käyvät supattamassa kaikki samalla lailla, ne jotka on naisten perään, ja vaikka niille ei saisi sanoa liian jyrkästi ei niin jos sanoo kyllä, ei sitäkään hyvällä katsota, sitten jälkeensä, kun tappiot on laskettu.

Aina välillä joku rakastuikin, kaikesta huolimatta, vaikei saisi. Niin kävi minulle ja Erkillekin, monta kertaa.

Mutta ei rakkaus yksin elätä, pitää olla leipää ja särvintä sen päälle, lohta ja siikaa ja voita, ja kaapissa suolaa ja kahvia ja kännykänmunia. Ne kun istuttaa sopivaan kohtaan suon ja ryteikön väliin ja kärsivällisesti odottaa, niin jo vain sinne kasvaa talo täynnä kännykänkeksijöitä, kehittäjiä ja kasajia, yhdistämässä ihmisiä niin kuin vain oululainen ihminen voi.

Mutta nyt minä menen asioiden edelle, sillä Erkistähän tässä oli puhe. Ei se aina kuollut pakkotöihin. Saattoi se kuolla vanhuuteen, uupua ainaiseen raadantaan ja hukkaa pulloonkin. Vajota heikkoihin jäihin, jäädä sortuvan tukkipinon alle ja tanssia sydämensä puhki. Kävellä junaan ja sellukattilaan pahki.

Vai paheksuiko sen kuoliaaksi engelsmanni loordi lohituristi, kun lohi piilotteli tullista tulleelta?

Ei, kun Erkki kuoli tulipalossa, niin se meni. Nukkui sakeaan savuun eikä herännyt enää, vaikka kirkonkelloja miten soitettiin. Ehkä se koetti pelastaa jotakin mitä ilmankin olisi pärjännyt, jäi palavan parrun alle tai loukkuun ullakolle. Oli vuosi 1822, 1773 tai 1652, ellei sitten ne kaikki, tai joku muu.

Vai oliko Erkki karjalaiskauppias, Novgorodin vakooja? Oliko se yksi niistä, joitten pelättiin kantelevan asekuntoisten miesten määrät ja menot? Niitä jotka menivät kaupunkiin asti, vaikei olisi saanut laskea Turkansaarta kauemmas. Ehkä se katsoi miehiä sillä silmällä ja minua toisenlaisella, ja minä ihan siitä ilosta neuvoin sen perille? Kun oli kai se helpotus, että kerrankin joku joka ei halunnut tiristää minusta kaikkea mätiä ja mahlaa kerralla.

Ehkä Erkki meni minulta vieläkin aiemmin. Kenties Erkki meloi vastavirtaan kun minä myötäiseen, ehkä hukkasin Erkin hirven hiihdossa tai peuran pyynnissä, silloin kun tämä oli metsänväen maita ja me vain käypäläisiä, kun kaupungista ei kukaan ollut nähnyt edes etäisiä unia.

Ajatteletko että unohdin jotain? Odotat että sanon jotain tervasta. Mahtiaineesta jolla on kaikki tämän kaupungin tarinat kyllästetty, jolla ne pidetään vesitiiviinä ja pinnalla vuodesta

toiseen.

Mutta mitä minä siitä sanoisin? Minä en olen koskaan oikein päässyt kunnolla tervahurmoksen makuun, ja sitä paitsi siitä on sanottu jo niin paljon, että luulisi jokaisen oululaisen tihkuneen tervaa kävellessäänkin. Mutta eihän sitä edes tehty täällä. Se vain kulki tynnyreissä tästä ohi. Se oli paksua, mustaa ja hanakasti tarttuvaa, toi kapeaa leipää yksille ja yltäkylää toisille. Ei sataman suulla mietitty miten hitaasti terva juoksi, kuka puut kolosi ja kaatoi ja latoi ja valvoi koko hitaan kytemisen ajan, ei surtu joukkohaudattuja honkia eikä honkien polttajia, sillä puuta riitti ja miehiä niitä kaatamaan, yläjuoksulla riittäisi aina vaikka muualta olisikin loppunut. Ei täällä mietitty sitäkään, mihin terva sudittiin ja mitä sillä siveltyjen laivojen ruumissa kulki. Kuka siitä piittäsi, mitä tapahtui kaukana meistä, sillä kauppa se oli joka kannatti, niin laivoja kuin miehiäkin, ja jos ei meitä niin sitten joitakin muita, joten miksei sitten samalla otettaisi siitä iloa irti ja päästäisi täälläkin perukalla paremman leivän makuun, silkin ja sametin ja etelän hehkeiden hedelmien?

Ja kyllähän me tervasta paljon tiristettiin.

Edelleenkin katsellaan tynnyrin pohjalle josko sieltä vielä jotain heruisi, jos ei muuta niin vaikka tuoksua turistille.

Taas minä unohdin että Erkistähän tässä piti puhua.

Paitsi että niinhän minä teinkin. Erkki se poltti ja soui tervaa ja välillä ryyppäsi rahat, välillä ei, kalautti syysmyrskyssä kapean veneensä karille ja karkasi laivan kyydissä isoille vesille. Tai sitten Erkki varusti niitä laivoja, myhäili laivaa lastatessa ja paluulastia purkaessa, pyylevöityi kuten kunnan porvarin piti.

Mitäkö minä tein sillä aikaa kun Erkki kalasti, soti, soui tervaa ja purjehti? Sillä aikaa kun Erkki teki kauppaa ja rikastui, hävisi korttipelissä ja kompastui puukkoon? Rakensi ja sahasi, lahtasi ja lastasi, teki strategioita ja järkeviä päätöksiä?

Mitäs minä. Lekottelin, luin ja vähän tanssahtelin, järjestin häitä ja kutsuja ja tytöille kouluja kun vauhtiin pääsin. Mutta enimmäkseen minä juoksin minkä ehdin. Lypsin ja luutusin, keitin ja kehräsin, perkkasin ja paikkasin, synnytin ja hautasin, haaveilin ja laulelin, kirosin ja rukoilin. Paimensin penikoita, opetin pukemaan, lukemaan, joustamaan ja herroja väistämään. Ja jos kulmani tätä tehdessä pääsivät jossain välissä kurtistumaan, muistutettiin, miten paljon parempi on kainosti hymyillä, mutta auta armias jos hymyilin väärään suuntaan.

Ja aina kun Erkki lähti merille, minä vilkutin laiturilla. Voi miten minä vilkutinkin! Vilkutin huolta ja helpotusta, kiukkua ja kaipausta, jäämisen surua ja iloa ja katkeruutta niin usein, että lapsiltanikin puuttui syntyessä toisen ranteen luut, kädet joka tuulen vietävissä, ja ikkunalla meillä oli pelkkiä pois katsovia koiria.

Vai menikö se niin?

Ehkä se olinkin minä joka lähti, Turkuun, Tukholmaan ja Pariisiin, ehkä minulla oli parempaa tekemistä kuin surra horisonttiin haihtuvia. Ehkä minä raapaisin tulitikun yösydännä, katsoin miten

rutikuiva halkopino kipinöi ja lauta palaa, ehkä minä nauroin kun kaupunki roihusi. Ehkä minä otin mukulat ja lähdin, jätin mukulat ja lähdin, jätin mukulat hoitamatta tai tekemättä tai miehen kokonaan ottamatta. Ehkä minä soudin ennemmin lemmiä saareen ja saarelta pois, tai ehkä minä en vain halunnut, tai halusin jotain muuta.

Etkö usko minua? Arveletko, että tahallani kuiskin sinulle savun ja tervarahan sumentamia satuja, ompelen yhteen päiviä ja kuvia jotka eivät yhteen kuulu? Luuletko että jokisuistomaan ja tulipalojen huurut ovat sekoittaneet pääni, että tulvat ovat vesittäneet muistoni? Että annan tunteilleni vallan, niin kuin naiset tapaavat?

Ajatteletko, että mies muistaisi ja kertoisi paremmin?

Mene ja kysy.

Asettele kysymykset sievään riviin ja kuuntele.

Ja huomaa, vastaako mies, vai toistaako vain turvallista, hyötykäyttöön valjastettua tarinaa vailla rosoa ja rospuuttoa?

Tämän kaupungin tarinaa on kiillotettu niin monelta kantilta, että siitä on hankala saada enää otetta. Siitä on tullut sileä väritön pallo, johon voi porata reikiä ja ripustaa helmenä aina sen kaulaan, joka siitä parhaan hinnan maksaa. Me vilkutamme luuttomin rantein tervetuloa ja tervemenoa ja hymyilemme joka suuntaan mistä kolikon kolke vain kuuluu, eikä hymymme hyydy, ei tulessa eikä tuiskussa eikä lauhdeveden loiskeessa.

Nyt täytyy tietysti sanoa että saattaahan mies puhua tottakin, ainakin siteeksi asti, sillä on tärkeä muistaa että sama mitä joku tekee niin eivät *silti kaikki miehet* - -

No eivät kaikki naisetkaan.

Sillä tarinahan on niin kuin se kerrotaan, ja ne voi kaikki kertoa niin monella tapaa. En minä väitä että omani ovat ainoa totuus, tai totta ollenkaan. Totuus on muutenkin vaihtuva määre, huljuava ja muodoton kuin vesi. Se vaihtaa väriä ja olomuotoa, on yhtenä aikana näin ja toisena noin, ja läheltä se näyttää toiselta kuin kauempaa, eikä yksikään kunnan kauppiamies ottaisi totuutta mittayksiköksi. Faktoja voi olla, vuosilukuja ja asioita, joita kukaan ei kiistä, mutta yksinään ne ovat kuivakoita.

Faktat ovat kuivia jauhoja, ja vaikka niitä on hyvä olla, eivät ne täytä mahaakaan eivätkä herauta vesiä kielelle. Tarinat taas, ne vaivaavat faktojen sekaan sopivasti vettä ja ripauksen suolaa, sitovat ainekset yhteen, nostattavat ja paistavat tuoksuvan ja maistuvan leivän.

Ei se silti tarkoita, että jokainen leipä olisi mieleinen. Mutta ainakin maistettuaan tietää, haluaako seuraavaksi lisää sitä samaa vai ehkä jotain happamampaa, vai sittenkin jotain makeaa.

Olen soutanut tätä tarinoiden virtaa Erkin kanssa ja Erkkiä vailla niin myötäiseen kuin vastaankin, ja vaikka sanon sitä Erkiksi, niin usein sitä on kutsuttu ihan muulla nimellä, miehen ja välillä naisenkin. Olen pinnistellyt akanvirrassa ja karikossa ja jättänyt tämän kaupungin taakseni

useammin kuin muistankaan, niin mielessäni kuin oikeastikin, mutta aina olen palannut. Niin kuin lohi, joka jollain kumman ilveellä tunnistaa kaikkien maailman virtojen joukosta synnyinjokensa, kääntyy ja palaa, eikä kysele kannattaako. Olen purkanut repusta tuliaisleipää tai paakelsia, ja kun ne on syöty, alkanut itse leipomaan. Omalla reseptillä, joen rannalla, risteyskohdassa. Murtovesimaalla, missä suolainen ja makea sekoittuvat sopivassa suhteessa.